

Constantin ȘCHIOPU

Basarabia: viziune artistică și stări lirice în poezia românească

C. Ș. – conf. univ. dr. hab.,
Facultatea Jurnalism și
Științe ale Comunicării,
Departamentul Teoria și
Practica Jurnalismului,
USM, profesor-cumulard de
limba și literatura română
la Liceul de Creativitate și
Inventică „Prometeu-Prim”
din Chișinău. Lucrări recente:
Comunicarea: greșeli și soluții
(coautor Marcela Vâlcu-
Șchiopu), 2013; *Metodica
predării literaturii române*,
Editura Carminis, Pitești,
2009; *Arghezi, Barbu, Blaga.
Poezii comentate. Pentru elevi,
studenți, profesori*, Editura
ARC, Chișinău, 2010; *Manual
de limba și literatura română
pentru clasa a X-a* (coautor
Marcela Vâlcu-Șchiopu) ș. a.

Prin Tratatul de pace de la București din 1812, semnat între Imperiul Rus și Imperiul Otoman, la încheierea războiului ruso-turc din 1806-1812, vechiul Principat al Moldovei a fost dezmembrat, partea orientală a lui, denumită atunci Basarabia, fiind atribuită imperiului țarist. Astfel, în scurtă vreme s-a trecut la reorganizarea Basarabiei ca gubernie și, implicit, la politica de rusificare a băștinașilor. „Nici anexările efectuate de Turcia (sudul și nordul Basarabiei), nici anexarea efectuată de Austria (a Bucovinei) nu se compară cu anexarea de către Rusia în 1812 a Basarabiei, deoarece după 1918, Turcia și Austria nu au emis pretenții teritoriale față de România. Anume Rusia Sovietică a cerut, a ocupat și a anexat în 1940 Basarabia, în virtutea dreptului pe care, în opinia autorităților de la Moscova, l-ar fi primit pentru că în 1812 s-a reușit preluarea de la Imperiul Otoman a teritoriului moldovenesc dintre Prut și Nistru și anexarea sa”, subliniază Aurelian Lavric în articolul *Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812): cauze și consecințe* [2]. Asimilarea populației autohtone a Basarabiei, colonizarea, represiunea din 1940 și de după Războiul Al Doilea Mondial, oprirea procesului de dezvoltare a conștiinței naționale a românilor

basarabeni, schimbarea mentalității acestora etc. sunt câteva dintre gravele consecințe resimțite și astăzi, ale anexării.

Referindu-se la Basarabia și la destinul basarabenilor, M. Sadoveanu, în studiul său *Drumuri basarabene*, nota: „Țara aceasta rar s-a bucurat deplin de bunurile ei. Pe pământul ei au curs atâta sânge și lacrimi, a fost atâta încălcare și silă, încât privirile și cântecele urmașilor au rămas triste” [4, p. 38]. În această ordine de idei, subliniem și afirmația criticului și istoricului literar M. Cimpoi, care, evidențiind caracterele esențiale ale literaturii din Basarabia, sublinia că aceasta „a fost la nivelul istoriei ei tragice, înnobilate de înălțările sufletului românesc” [1, p. 17]. Și nu numai. În perioada sovietică, de exemplu, o parte dintre scriitorii din RSS Moldovenească, fideli formulei realist-socialiste, și-au elogiat țara, văzută, de regulă, în contextul mării familii de republici-surori. Cea mai cunoscută și reprezentativă definiție/ imagine a Moldovei este una înălțătoare, plină de entuziasm: „Ca un strugure de poamă stai pe harta Uniunii/Și-n buchetul de surate te înalți fermecătoare”. Declarația de suveranitate (1990) și, ulterior, cea de independență (1991), precedate de Legea din 31.08.1989 cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină, au impulsionat scriitorii basarabeni, care, scăpând de cenzura sovietică, au abordat, dintr-o altă perspectivă, poezia patriotică, atitudinea lor fiind mai puțin sau defel extatică. Alfabetul latin, libertatea, suveranitatea, destinul Basarabiei, istoria zbuciumată, drama, suferințele ei devin teme esențiale ale liricii basarabene, în special, din anii '90. Astfel, în celebra poezie *O, libertate* (una dintre primele din care se desprinde imaginea unei altei Basarabii, poezie ce a servit ca imn în perioada renașterii naționale), Ion Hadârcă dă expresie suferințelor basarabenilor („Cum vin și vin din stepele nomade / Mari colonii de vântură-gunoi, / Nici nourul de ploaie nu sloboade / Atât acid și păcuri peste noi”). Basarabia este văzută de poet ca parte ruptă de trupul țării („Moldovă, jumătate-n amintire, / Te frânge Prutu-n două jumătăți”), ca teritoriu înstrăinat de aceasta („Și zimbrii sunt din stemă izgoniți”). *Sfânta libertate*, pe care o cântă poetul, izvorăște din năzuința tuturor românilor, a „sloboziilor și satelor deșteptate”.

Stigmatizând impostura, minciuna privind viața Basarabiei de-a lungul istoriei, Dumitru Matcovschi, figură emblematică pentru Mișcarea de Renaștere Națională, s-a identificat cu drama acestui meleag. Este

poetul care a scris unul dintre cele mai frumoase și emoționante imnuri dedicat mult chinuitei noastre vetre de pământ. Pentru poet, Basarabia, „trecută prin foc și prin sabie, / furată, trădată mereu”, rămâne „scumpă icoană, în inimi purtată”, „floare de dor”, „lacrima neamului” (*Basarabia*). Atitudinea autorului se conturează pe parcursul discursului său poetic, relevându-se ca sentiment al admirației și al cinstitii țării („Un plai cu dulce nume / înălțător rămâne”), ca durere pricinuită de soarta ei zbuciumată („O iarbă-nrourată / ascunde veche rana, / ni-i soarta zbuciumată, / oricând basarabeană), ca certitudine privind apartenența la neamul românesc (*Ești lacrima neamului meu*).

Grigore Vieru este scriitorul ale cărui poezii, unele cântate (*O mie de clopote, Pentru ea, Răsai, Limba noastră cea română, Trei culori, Eminescu, Reaprindeți candela*), au avut un rol considerabil în deșteptarea conștiinței naționale a românilor din spațiul dintre Prut și Nistru. Însuși poetul a fost o mare conștiință a timpului nostru, asemănându-se „până la identitate cu situația poporului român: mereu amenințat, mereu fragil, mereu suferind, mereu nemuritor” [5 p. 324]. Destinul crud, nedreptățit al Basarabiei a provocat multă tristețe și suferință în sufletul poetului. Chiar dacă poezia *Ridică-te* are un ton mobilizator, combativ, accentuat atât de titlu, cât și de versurile-laitmotiv („Ridică-te, Basarabie, / ... / Ridică-te, / Ridică-te, Ridică-te!”) – M. Cimpoi o numea „o poezie de luptă și unire”, comparând-o cu *Deșteaptă-te, române* a lui A. Mureșanu –, totuși dominant este conținutul ei elegiac, determinat de faptul că Basarabia, în viziunea poetului, este un pământ al suferinței, aceasta din urmă, la rândul ei, fiind cauzată de veneticii care, „scuipând în datini și în limbă”, îi „bat piroane-n mâini, picioare” (versul din urmă face o aluzie la mitul răstignirii lui Iisus Hristos). Durerea neamului, străin în propria-i țară, „bătut ca vita pe spate / Cu biciul legii strâmbate, / Cu lanțul poruncitoarelor strigăte!” este și a poetului. De aici rezultă revolta lui, care ia forma unei întrebări retorice („Ce-a mai rămas din tine?”), a unor exclamații („Bătută ca vita pe spate / Cu lanțul poruncitoarelor strigăte!) și imperative („Ridică-te din suferință / Și din cazonă umilință!”).

Într-o altă poezie viereană, intitulată *Scrisoare din Basarabia*, discursul poetului se constituie ca un imaginar dialog dintre eul liric și frații de sânge „de dincolo de Prut”. „Graiul sluțit”, „lacrima-n priviri / Ce-a fost

pe loc și arestată, / Și dusă-n ocnă la Sibiri”, „vremea putredă și goală” sunt semnele unei Basarabii ce a trăit sub zodia minciunii și a unui destin amarnic („Pe mine m-au mințit la școală/ Că-mi ești dușman, nu frate bun”). Conștiința vinei („Cu vorba-mi strâmbă și pripită/ Eu știu că te-am rănit spunând...”), care este pe cât de autentică, pe atât de profundă, îi provoacă eului liric vierean pocăința („Cu pocăința nesfârșită / Mă rog iubitului Isus / Să-mi ierte vorba rătăcită / Ce despre tine, frate, am spus”). Versul-laitmotiv „Mi-e dor de voi și vă sărut”, având o încărcătură emoțională foarte mare, accentuează totodată crezul poetului că sângele apă nu se face.

Aceeași tonalitate elegiacă o desprindem și din poezia *Basarabia pe cruce*, scrisă de Adrian Păunescu, născut în satul Copăceni, județul Bălți, „poetul nemuritor la zidul morții”, cum se caracteriza el însuși într-o poezie de-a sa. Valorificând mitul răstignirii lui Isus Hristos, scriitorul creează imaginea unei provincii românești ocupate („De-acolo unde s-a sfârșit pământul, Vin triburi, să ne ia pământ și frați”), ce duce crucea unui dramatic și tragic destin: „Și n-are țara dreptul să respire / Și nici pe-acela, simplu, de-a visa” sau „Noi n-avem niciun drept la fericire, / Mereu în casă moare cineva”. Este un spațiu al plânsului și al rostirii în șoaptă a cuvântului. Unul al tăcerii colective. Un spațiu peste care bate vântul aspru al pierzaniei și care este sortit unei noi răstigniri: „Se urcă Basarabia pe cruce”. Ultimul vers („Și nu știm învierea când va fi”) afirmă ideea unei perspective incerte în ceea ce privește destinul basarabenilor. Imaginea unei Basarabii ce „moare umilă / Cu capu-n vechiul sac imperial ” se desprinde și din altă poezie a poetului, intitulată *Basarabie*. Discursul liric, construit pe baza notației, cel puțin, în primele trei strofe, este al unui eu îngrijorat de soarta „surorii basarabe”, amenințată iar de imperiu și privită contemplativ, „cu ochii goi” de țara-mamă. Acest fapt este determinant pentru ca vocea poetului să fie imperativă: „Trezește-te, tu, patrie drogată, / Că dacă-n focul calculelor reci / Mai pierdem Basarabia o dată / Și noi suntem pierduți în veci de veci”). Avertismentul lui este cu atât mai convingător cu cât realizăm că „imperiuul dă o nouă cină, / Mănâncă țări și bea popoare mici”, că „...va veni și catastrofa iernii / Ca s-o gustăm de tot mai multe ori / Și s-amurgim cu Gogol pe gubernii / Ca niște revizori rătăcitori”.

În ipostaza de poet social, care uită de propriile-i necazuri, fiind chinată de durerile conaționalilor, L. Lari, simbol al demnității noastre naționale, își va exprima viziunea și stările într-un șir de poezii (*Istorie, Crist, Moldavă, Semne, Rugă de noapte, Cod* etc.), care, ulterior, au fost incluse în volumul „Anul 1989” (culegerea a apărut în 1990, când R.S.S. Moldovenească mai era parte a fostei URSS, fapt destul de important în definirea unei atitudini a poetei). Remarcându-se printr-o vădită notă mesianică („Dă-mi, Doamne, durerile toate / Și las-mă fără de dor, / Dar fă și un pic de dreptate / Pentru acest popor” – *Rugă de noapte*), poeziile L. Lari ne oferă imaginea unui spațiu „întors pe dos”, „înstrăinat de-al nostru os”, un spațiu în care „blestemat e însuși numele român”. Basarabia, în viziunea autoarei, este asemenea lui Isus Hristos, căruia, soldații romani, în noaptea Jorii celei Mari, pentru a-l batjocori, i-au pus pe cap o coroană de spini: „Că-i lacrimă pâinea pe masă / Și-i sângeră fruntea de spini / Mâncat de vânduții de-acasă / Vândut de mâncării străini” (*Rugă de noapte*). „Spinii de pe fruntea țării”, „izvorul amar”, „luna ca arsă de spuză”, „pieptu-n vâr de lamă”, „mâinile ciunte”, „drumul spre Sibir semănat cu oase”, „dealurile de cruce” etc. sunt însemnele unei Basarabii înrobite, simboluri ale suferinței ei cumplite. Cât privește conștiința literară a poetei, aceasta este inevitabil determinată de conștiința politică. Or, idealul de libertate a fost cea mai arzătoare dorință a L. Lari, al cărei crez artistic sintetizează într-o viziune unică ideea de specific național, și, implicit, pe cele de poet mesianic, de poet profet. Criticul literar D. Popovici observa că încă din antichitate profetismul poeziei se realizase pe două linii: una, așa-numită esoterică, sustrasă planului socio-istoric (abstragerea de tip platonice), cealaltă – exoterică, legată programatic de „contingent” (cu originea cea mai îndepărtată la Hesiod, „care vedea în poezie un instrument de educare a poporului, pe care îl putea îndrepta către bine și fericire” [3, p. 196]. Or, poezia patriotică de la sfârșitul secolului al XX-lea, semnată de I. Hadârcă, D. Matcovschi, Gr. Vieru, A. Păunescu, L. Lari, merită, cel puțin din punctul de vedere al lui Hesiod, citită și apreciată, mai ales că ea transfigurează, în substanța sa intimă, relief moral și psihologic al Basarabiei, care este pământ românesc.

Bibliografie

1. Cimpoi M. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1997.
2. Lavric A. *Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812): cauze și consecințe*. În: <http://aurelian-lavric.blogspot.md/2012/11/anexarea-basarabiei-de-catre-imperiul.html>.
3. Popovici D. *Mesianismul poetic în opera lui Octavian Goga*. Apud: Răzvan Codrescu. *Spiritul dreptei. Între tradiție și actualitate*. București: Anastasia, 2018.
4. Sadoveanu M. *Drumuri basarabene*. Galați: Antares, 1994.
5. Vieru Gr. *Acum și în veac*. Chișinău: Litera, 2000.